

Ribarstvo na našem Južnom Primorju

Josip Basioli, Zagreb

2. POLUOTOK PELJEŠAC

Na obalama poluotoka Pelješca danas se ne polučuju onolike lovine srdela, kolike su se postizavale u dalekoj prošlosti. To možemo zaključiti iz broja potegača za lov srdela, koje su postojale od XVI. do XIX. stoljeća u centrima pelješkog ribolova Trpnju i u manjoj mjeri Trsteniku. Tokom XVIII. stoljeća u Trpnju je bilo od 15 do 20 mreža potegača za srdele, a početkom XIX. stoljeća zabilježena je kulminacija sa 25 tih mreža. I danas se glavna lovišta srdela čitavog poluotoka nalaze na području Trpnja, od rta Lovište do uvale Osobljave. To su najbolji položaji lova u uvalama Bezdiji, Divnoj, Novoj, Dubi i na samom rtu Lovišta. Srdele se tu love u različitim veličinama, počam od 20 u kg do vrlo sitnih. Najnovije jesenje lovine srdela u 1956. i 1957. godini na ovom području, i u širem bazenu Neretvanskog kanala daju nade u postizavanje konstantnijih lovin. Inćuni su učestala lovinu pomiješana sa srdelama. — Drugo dobro područje lova srdela nalazi se na suprotnom kraju poluotoka, na jugoistočnom rtu. Tu su lovišta plivarica za srdele, na koja se ređaju po ždrijebu i ribari iz ostalog dijela dubrovačkog primorja. Mrčuleti je centralno lovište, koje je u 1957. godini dalo glavninu ulovljenih srdela svih ribara dubrovačkog područja. — Nekad je ovdje bilo središte lova srdela vojkama (»mrežicama«). Tu su dolazili loviti vojnari iz Koločepa, Lopuda i Šipana više nego domaći ribari. I dok su se u čitavoj Dalmaciji od XVI. do XX. stoljeća lovile srdele vojkama u strogo postavljenim granicama od početka mraka do jače pojave novog mjeseca, dubrovačka je Republika posebnim propisima dozvoljavala vojarima ribolov i za čitave mjesečine.

Još jedno, ali slabije područje lova srdela nalazimo na obalama poluotoka. Tu su lovišta od Osobljave prema dnu kanala Stona Malog, gdje se love srdele u manjim primjercima. Tu su lovišta: Dumanjska, Gnili rat, Gornja i Donja Duba. Ovdje se srdelice love pomalo čitave godine, a glavni lov pada od travnja do rujna. Radi pličina u upotrebi su potegače za malu plavu ribu. Od proljeća prema jeseni veličina srdela osjetno, primjetno raste iz mjeseca u mjesec.

Na sjevernim lovištima srdela more se za oblinih kiša zamuti nanosom mulja iz bliskog Neretvanskog kanala, pa to često smeta lovu srdela. Uslijed toga ovdje se upotrebljava dvostruko jača svjetlost u lovu srdela nego na svim drugim dalmatinskim ribolovnim područjima. I iz 1794. godine spominje se ovdje uporaba četiri svjećarice uz jednu potegaču za srdele. Ali tada je sudac za kriminal iz Dubrovnika bio zabranio upotrebu tolikog broja svjećarica i dozvolio da se koriste samo dvije svjećarice uz svaku mrežu.

U XVII. i XVIII. stoljeću učestali su bili pohodi Trpanjskih i Trsteničkih ribara na korčulanska lovišta srdela. S druge strane nalaze se tada neki stanovnici s poluotoka Pelješca kao najamni ribari na korčulanskim potegačama za srdele. Učestali su u to vrijeme i sukobi između peljeških i korčulanskih ribara za lovišta srdela. Kada su Korčulani donijeli zabranu ribolova u svojim vodama, Trpanjci i Trsteničani nisu smjeli dolaziti na korčulanska lovišta, niti biti najamni ribari na njihovim potegačama. I sama je Dubrovačka republika tada donijela strogu zabranu odlaska najamnih ribara na korčulanske potegače.

U intervalima godina loše lovine srdela na pelješkim lovištima vlasnici mreža bi se složili da stave u upotrebu dvostruko manji broj potegača, nego ih je postojalo. Ako

bi neki vlasnik mreže bez dozvole otišao na ribolov, plaćao je globu od 100 dukata.

Pelješki su ribari s potegačama za srdele bili pod Dubrovačkom republikom podvrgnuti teškim nametima i podavanjima. Desetina lovine srdela pripadala je samostanu sv. Klare iz Dubrovnika. Samostanke su u centrima pelješkog ribolova držale posebne službenike »decimare«, koji su na licu mjesta, već pri dolasku ribara u luku, utjerivali desetinu. Sama carina republici, za držanje mreže nije bila visoka, jer nikada nije bilo protesta protiv nje. Tek u 1765. godini upućena je jedna molba dubrovačkom Malom vijeću u kojoj se traži sniženje carine zbog slabog ribolova te godine. Vlasnici mreža obvezni su bili na posebna davanja stonskom knezu, koji je za svako ždrijebano lovište primao izvjesnu svotu novca.

Sami vlasnici mreža solili su srdele i izvozili ih na drugu obalu Jadrana, u Senegaliju. Tamo su se u srpnju održavali sajmovi. Pelješčani su u Senegaliji imali skladišta za smještaj i prodaju usoljenih srdela.

Sredinom XIX. stoljeća poluotok je imao 21 potegaču za srdele. Tolik broj mreža ostao je više manje isti sve do 1939. godine, otkada je nastupilo veliko smanjivanje, pa u 1957. godini vidimo svega 4 potegače i 5 svremenih mreža plivarica za srdele.

Drugi važni ribolov u prošlosti na obalama poluotoka bio je tunolov. U područje Neretvanskog kanala zalaze i danas jače mase tuna, ali su se oduvijek u kanal Stona Malog zalijetala manja jata. Tu je odavno bio razvijen lov tuna manjim mrežama potegačama i stajačicama tunerama koje su se noću polagale »na zabor«. Glavna lovišta su bila: Kunova, Crkvice, Osobljava, Brijesta i Bezemlje. S druge strane poluotoka u kanalu Stona Velikog povremeno zalaze manja jata tuna, polanada i luca.

Za lovišta tuna na obalama poluotoka bacao se je kroz više godina ždrijeb, što je rijetkost na našem Jadranu. Sezona tunolova bila je kratka, od srpnja do rujna. Hodilje i Broce bili su centri tunolova. Ta su naselja imala u XVIII. stoljeću i do 18 mreža potegača za lov tuna. Izgleda da su lovine bile učestale ali pojedinačno u malim masama — Od lovin tuna ribari su bili podvrgnuti još jačim nametima nego lova srdela. I desetinu tuna primao je spomenuti samostan sv. Klare. Do izvjesnog broja komada lovine tuna, polovinu lovinu je pripadala stonskom knezu. On je tu polovinu lovine raspodjeljivao Malom vijeću u Dubrovniku, stonskom biskupu i nekim drugim ustanovama u Stonu. — Brojne mreže za lov tuna, koje su povremeno bile u uporabi između dva posljednja rata, danas su u nestajanju. Još postoji nekoliko šabakuna, koji rijetko kada imaju uspjeha u ribolovu.

Uzgoj školjaka možemo smatrati kao treću ribarsku djelatnost na obalama poluotoka Pelješca. Krajnji, plitki predjeli kanala Stona Malog, najbolje je naše područje za umjetni uzgoj kamenica. To je područje zaštićeno od vjetrova i valova, s pogodnim dnom i uvalicama, i s umjerenom slanošću vode. U rijetkim intervalima dolazi naplavljeni mulj iz Neretve — za vrijeme jakih kiša — i prouzroči mortalitet školjaka, i to više onih samoniklih: dagnji i mušula, dok školjke iz uzgoja, kamenice ponekad stradavaju za sušnih godina uslijed pomanjkanja hrane u moru.

Vrlo je star uzgoj kamenica u području Stona Malog. Spominje se već dva milenija. Prvotno, pa sve do konca

prošlog stoljeća uzgoj se je vršio na primitivan način. — Sredinom XVII. stoljeća stonske su se kamenice otpremale u Dubrovnik i izvozile u Veneciju. Djelatnost uzgoja je često propadala uslijed nezasitnog apetita dubrovačke vlaste, koja je činila velike neprilike uzgajivačima, postavljala im visoke namete i zahtijevala velike pošiljke kamenica. Promet kamenicama odvijao se je u posebnim drvenim koševima, čija je veličina bila utvrđena i kontrolirana u uredu za mjere.

Primitivan način uzgoja kamenica se je sastojao u ovoj: otsečene hrastove grane polagale su se u proljeće na pličinama mora, za njih su se hvatale sitne kamenice, koje su se tokom rasta povremeno prorijeđivale. Iza tri godine kamenice bi se na granama potpuno razvile za stavljanje u promet. Tako je to trajalo sve do 1899. godine, kada je u zapadnom dijelu uvala Stinjivac imenom Sutvid osnovao Stjepan Bjelovučić iz Janjine »prvo racionalno gojilište kamenica« kod nas, koje je uspješno bilo razvijeno na velikim površinama. Sutvidske kamenice bile su u dobroj cijeni, otpremale su se u unutrašnjost zemlje i izvažale u inostranstvo. Smrću osnivača, nakon jednog decenija djelatnosti gojilište je zapušteno, ali je udaren temelj na kojem su nastavili graditi drugi uzgajivači školjaka na području Stona Malog. Noviji uzgoj kamenica vrši se po tarantskom sistemu. Mali snopovi pruca crnomrte, nanizani na konope, polažu se u proljeće u more i na njih se hvataju sitne kamenice koje nosi morska struja. Ujesen se snopići, puni nahvatanih kamenica vade iz mora, rastavljaju i pletu u strukove, pa se ti strukovi ponovno polažu u more u za to određene »parkove«, t. j. stupove zabijene u moru, spojene s konopima na koje se vješaju strukovi. Nakon godine dana strukovi se vade iz mora, pojedine se kamenice spajaju po dvije cementiranjem na štapiće i po treći put polažu u more. Treće godine se vade i stavlja u promet. Između dva posljednja rata više se je poduzetnika bavilo uzgojem kamenica u ovom području. Uzgojni parkovi bili su postavljeni na šest lokaliteta u uvali Bjelevici, pred Hodiljem i u uvali Stona Malog. — Poduzeće za uzgoj kamenica »Jedinstvo« iz Stona utemeljeno je u 1945. godini. Danas uzgaja školjke na 25 parkova od betonsko armiranih stupova, povezanih drvenim nosačima. Godišnja proizvodnja kreće se oko 500 hiljada komada kamenica. To je danas naš najveći centar za uzgoj školjaka.

Još jedna vrst ribolova povremeno je važna na pelješkim obalama. Cipli bataši (*Mugil cephalus*) koji u kolovozu i rujnu izlaze iz rukava ušća Neretve, obilaze obalom oko čitavog poluotoka, a love se po svim uvalama na sjevernoj strani; zapadne obale s dubinama nisu pogodne za ovaj ribolov. Na prikladnim pličinama u uvalama cipli se dočekuju i zatvaraju s posebnim mrežama ciplaricama — zgradama, zvanim i plutaricama. Cipli vrste »bir« (*Mugil chelo*), koji ne ulaze u Neretvu, sakupljaju se u zimskim mjesecima po uvalama i tada ih također zatvaraju zgradama. — Prvu zgradu za ciple utemeljio je u 1840. godini

u Drači pomorski kapetan Ivo Bjelovučić. I danas postoje u Janjini dvije zgrade. Ima ih još u Trpnju, Dubi Trpanjskoj, Brijesti, Sreseru i u Kleku na drugoj obali Neretvanskog kanala.

Od ostalih načina ribolova najuobičajeniji je lov pod svjetlo s ostvima, zvan ovdje »na dokes«. — Na pličinama u području Stona Malog nalaze se tragovi starinskih kamenih ograda — jazeva — s malim vratima, koje su se upotrebljavale za lov cipala iskorištavajući plimu i oseku. — U području Stona dolazili su već u XIII. stoljeću Dubrovački ribari, koji su tu vršili mali obalni ribolov. Od tog ribolova bili su dužni podavati dubrovačkom vikaru dio lovine.

Danas, kao i već pola stoljeća unazad, pelješki ribari upotrebljavaju u malom obalnom ribolovu oko 30 potegača za lovinu ribe sa dna, zatim oko 600 mreža stajačica i oko 200 košara parangala. Angažirano je u ribolovu danas oko 530 ribara iz 21 naselja poluotoka. Ali svi su ti ribari povremenog karaktera, sezonski. Ribolov im predstavlja dopunu poljoprivredne proizvodnje i velika većina vuče više koristi od poljoprivrede nego od ribolova. Na oba rta poluotoka, gdje su bolja lovišta, obavlja se ribolov s više intenziteta. Trpanjci s Dubom i Lovištem na jednoj strani, a stanovnici Broca u manjoj mjeri na drugoj strani nose težište pelješkog ribolova. Godišnja lovina svih ribara kreće se u najnovije vrijeme oko 220 tona, od čega 120 tona plave ribe, pretežno srdela, koje se za zapadnog dijela poluotoka donose u novu trpanjsku tvornicu za prerađivanje ribe. Plava riba ulovljena u području Broca, na lovištima Mrčuleta i drugdje, gravitira prema novoj tvornici za prerađivanje ribe u Slanom. — Jedina tvornica za prerađivanje ribe na poluotoku nalazi se u Trpnju. Utemeljena je 1898. god. Između dva posljednja rata djelovala je pod imenom »Sardina« d. d. Po više godina u tom razdoblju ostajala je izvan proizvodnje uslijed pomanjkanja sirovine, svježe ribe. U prošlom ratu je teško oštećena od zračnog bombardiranja. Obnovljena je tek 1957. godine, i tada je imala ovakvu proizvodnju: 160 tona steriliziranih ribljih konzervi i 46 tona usoljene ribe. S obnovom tvornice Trpanj se ponovno učvršćuje kao centar ribarstva poluotoka Pelješca.

IZVORI I LITERATURA:

Državni arhiv u Dubrovniku, *Diversi di Stagno* 1641. do 1786. i *Consilium Rogatorum* 1707. do 1715.

Državni arhiv u Zadru, *Zapisi o Dalmaciji*, sv. II. poz. K.

La Dalmazia, 1846., br. 42. Zadar.

V. Fortunić, *Crtice o ribarstvu*, Dubrovnik 1931.

N. Z. Bjelovučić, *Povijesne crtice o Janjini*, Split 1922.

N. Milić, *Uzgoj kamenica*, Ribarski kalendar 1936., Split.

O. Lahman, *Poluotok Pelješac i njegovo ribarstvo*, Morsko ribarstvo, 1952., br. 6, Zagreb.